

Kansan karttuista käsi ja hovit

Eeva-Liisa Lehtonen: Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi; Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia tutkimuksia 184. Helsinki 1994. [Väitöskirja, Joensuun yliopisto]

Kirjastonhoitaja Eeva-Liisa Lehtonen väitteli Joensuun yliopistossa viime kesäkuun 17. päivänä, sopivasti festivaalisesongin, nykysuomalaisten kesähuvien alkajaisiksi. Minulla sattui iltapäivällä olemaan kesämökin radio auki ja yht'äkkiä havaitsin kuuntelevani uunituoreen tohtorin haastattelua, josta tärkeily oli kaukana. Yleisradio oli herännyt havaitsemaan, että oli ilmestynyt vakava tutkimus, joka on myös hauska. Kummankin puhujan äänestä saattoi kuulla, että he hymyilivät. Olen sittemmin lukenut väitöskirjan ja hymynhän sen monet herkkuiset yksityiskohdat nostattavat.

Tutkimuksen tulos on ilmaistu tiiviisti jo otsikossa. Huvittelu kuului 1800-luvun alkupuolella säätyläisten elämäntapaan niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Varsinainen kansa teki pitkiä työpäiviä ja sen hovit rajoittuivat lähinnä markkinoihin ja niiden huvitarjontaan. Kaupungeissa miesväelle oli tarjona myös kapakat, harvaanasutulle maaseudulle niitä ei syntynyt. Kaupungeissa palvelusväen työaika alkoi vähitellen jäsentyä niin, että aikaa huvitteluunkin jäi, mutta maaseudun palkollisilla ei omaa aikaa ollut juuri muulloin kuin syksyn pestuumarkkinoiden aikaan.

Sakari Topelius toi 1840-luvulla julkisuuteen hyödyllisten huvien käsitteen. Utta oli ajatus hyväosaisten velvollisuudesta kantaa huolta kansan syvien rivien vapaa-ajan käytöstä, varsinkin ajatus siitä, että vapaa-ajasta koituisi henkistä virkistystä, uutta myös Euroopan eri puolilta saadut ideat huvien sisällöstä. Kun yhteiskunnan yläkerros alkoi kiinnostua kansanhuveista oli lähtökohta sama kuin eurooppalaisilla esikuvilla. Ajanjakson jälkipuoliskolla talonpoikaisväestö osallistui itse huvien järjestämiseen. Erityisesti naiset kohtasivat nyt toisensa yli säätyrajojen.

Huveilla oli keräystavoitteita. Osallistuttiin kansalaiskeräyksiin tai kerättiin rahaa oman seu-

dun yleishyödyllisiin hankkeisiin. Edellisistä esimerkkejä ovat ylioppilastalokeräys ja keräys Suomen sodan veteraanien hyväksi – kuinka ollakaan, 50 vuotta sodan päättymisen jälkeen – jälkimmäisistä taas mm. kirjastojen hyväksi järjestetyt paikalliset keräykset. Välimaastoon asettuu esim. keräys suomalaisen lyseon perustamiseksi Ouluun – varhaista aluepolitiikkaa! mutta myös käytännön fennomaniaa.

Näistä hyödyllisistä huveista tekijä on kerännyt eri lähteistä mittavan aineiston: lehti-ilmoituksia tulevista ja selostuksia pidetyistä juhlista, kuvernöörin arkistojen anomus- ja kirjediaarit jne. Aineisto on Hämeen, Oulun, Vaasan ja Viipurin lääneistä. Vuosina 1856–1879 järjestetyistä yleishyödyllisistä huvitilaisuuksista tekijällä on koossa tiedot 605:stä yksittäisestä tilaisuudesta.

Paikallisia keräyskohteita tukeneista huveista runsaat 40 % järjestettiin kansakoulujen ja 25 % kirjastojen hyväksi. Tekstistä saa hyvän yleiskuvan ajan kirjasto-oloista maaseudulla, mutta hiukan luimistelen tekijän ylen myönteistä käsitystä huvien tuottojen merkityksestä kirjastoille. Suomenkielinen kirjallisuus oli näet tuolloin varsin niukkaa, kaunokirjallisuus varsinkin. Tietysti suhteessa tarjontaan keräysvaroilla kyettiin hyvinkin kartuttamaan kokoelmia, mutta se ei liene merkinnyt niiden sisällöllistä monipuolistumista, enemmän kirjamäärän kasvua. Tilanne parani, kun 1874 perustettu Kansanvalistusseura tarttui kirjallisuus-asiaan, mutta tutkittuna ajanjaksona sen työ ei ehtinyt vaikuttaa sanottavasti.

Eeva-Liisa Lehtonen osoittaa tutkimuksessaan, miten 1800-luvun huveista on kehittynyt nykyajan vapaa-ajan käyttömuotoja aina bingoon ja urheilukilpailuihin asti.

Minulle keskeinen lukuelämys oli ymmärtää, miten moninaisista aineksista kirjastohistoria itse asiassa kutoutuu. Kirjasto -nimisen instituution historia on eri asia kuin se kulttuurihistoria, josta voimme erottaa myös kirjastojen roolin ihmisten toiminnassa ja tavoitteissa. Kirjastohistorian syventämiseen tarvitaan molempia näkökulmia.

Marjatta Okko